

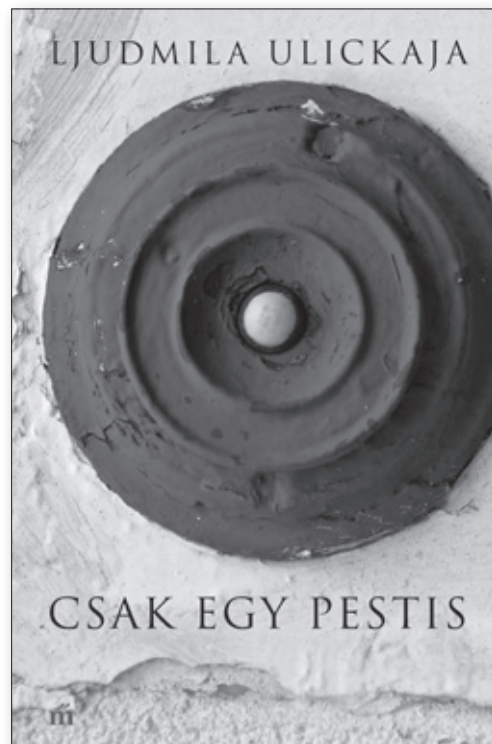
PESTIS

a kommunizmus idején

Ljudmila Ulickaja: *Csak egy pestis*
 Fordította: Morcsányi Géza
 Magvető, 2020

Manapság divatba jöttek az úgynevezett karanténolvasmány-listák (vö.: „Ha ez kimaradt volna, akkor ezt vedd le a polcról, és olvasd el.”) Érdeemes volna majd utánanézni, mennyire dobta meg a k.vírus a *Szerelem a kolera idején* vagy *A pestis* eladási számait. Alighanem nagyon is érthető okok állnak amögött, hogy az olvasói figyelem a járványhelyzethez így vagy úgy kapcsolódó irodalmi művek felé fordul. A témába vágó könyvek olvasása egyrészt megteremti a pandémiától való távolság illúzióját – végre kitalált alakok, nem pedig barátaink, szeretteink vagy mi magunk vagyunk a szereplők –, másrészt pedig legalább a könyvet lapozgatva átélhetjük a történet végével járó katarzist, ha már a való világban, ki tudja meddig, még várunk kell rá. Ráadásul a k.vírus által újrarafókuszált olvasói figyelemnek és a kiadók jó üzleti érzékének hála olyan művek is a közönség látókörébe kerülnek, amelyek járvány nélkül talán méltánytalanul sikkadtak volna el a bőséges kínálatban. Legalábbis merem remélni, hogy nemcsak Camus klasszikusát, hanem például Philip Roth *Nemesis*-ét is sokak leveszik majd a polcról ezekben a napokban. És alighanem Ljudmila Ulickaja *Csak egy pestis*-ének magyar változatával is sokan szegényebbek lennének, ha nincs a k.vírus.

Ulickaja legújabb magyarul megjelent munkája ugyanis a lappangó remekművek egyike. A szerző 1978-ban írta a szöveget egy forgatókönyvíró-kurzus felvé-

telijére. A kurzus vezetője – így a legenda és a kiadó könyvajánlója – a mű olvastán elutasította Ullickaja jelentkezését, mondván, már úgyis mindent tud, nincs mit tanítania neki.

Jól hangzik, és igaz lehet. A *Csak egy pestis*-nek ugyanis számos erénye van, valamint az életmű későbbi darabjait is új perspektívába helyezi. Először is magyarul szolgál arra, miért annyira filmszerűek Ullickaja átgondolt dramaturgia alapján egymás mellé rendezett, takarékosan előadott jelenetekből építkező prózái. A kilencvenegynéhány oldalas szövegben a terje-

delemhez képest meglepően sok fő- és mellékszereplő lép színre, és Ulickaja pontosan tudja, hogyan mozgassa ezeket a figurákat a forgatókönyv-kisregény terében úgy, hogy mindenki a mű logikájának megfelelően maradhasson játékban. Nincs felesleges szereplő, ráadásul Ulickaja tartózkodik attól a megoldástól is, amely oly bosszantó tud lenni nemcsak korunk televíziós sorozataiban, de olykor az irodalomban is, tudniillik amikor a szerző nem tudja, mit kezdjen néme-lyik szereplőjével, akkor egyszerűen csak megöli a karaktert, aztán el van boronálva. Itt szó sincs ilyesmiről. Ulickaja már az 1978-as *Csak egy pestis* alkotójaként is teljes írói feyverzetében lép az olvasó elé.

És azt is tudja, mire használja ezt az eszköztárat. Indításként megjelenik a nagy orosz télben robogó vonat, a kortárs orosz művészetnek Viktor Pelevintől Dmitry Glukhovsky regényein át a poszt-punk együttesek dal-szövegeiig jelen lévő toposza (lásd erről bővebben M. Nagy Miklós *Vovák, avagy Oroszország metaforája adaptációk szövevényében* című kiváló esszéjét*). Egy oldalal később pedig már félre is csúszik a csehovi pisztoly járványregényekre kalibrált megfelelője, az egészségügyi maszk. Ettől fogva pedig, akárcsak az a bizonyos szerelvény a végtelen orosz sztyeppén, feltartóztatatlanul rohannak előre az események – nagyjából az a logikával, amelyet a közelmúltban a *Csarnobil* című tévésorozat tett a globális közönség számára átélhetővé. A tüdőpestis elszabadulása ugyanis éppen azokat a reakciókat hívja életre, mint a forgatókönyv írása után nyolc évvel bekövetkezett atomerőmű-robbanás. A történet következetesen járja végig mindazokat a szakaszokat, amelyek hasonló esetekben (a jelek szerint nem csak a szocialista) válságkezelést jellemzik, a veszély bagatellizálásától kezdve a történetek racionalizálásán és a bűnbakkeresésen át (szabotázs, illetve „a pestisellenes vakcina előállításával foglalkozó egyik tudományos munkatárs vétkes gondatlansága”) egészen az átgondolatlan és drasztikus, ám talán éppen egyszerűségük és brutalitásuk miatt eredményesnek remélt el-lenintézkedések elkésett bevezetéséig.

És mindennek a háttérben nagyon hangsúlyosan ott van a szovjet viszonyok finom, ám egyértelmű bírálata. Ulickaja bámulatosan szubtilis eszközökkel tartja működésben ezt a társadalomkritikus réteget. Abban, ahogyan a szereplők megválasztják (vagy éppen-séggel nem válogatják meg) szóhasználatukat, ott rejlik a szovjet rendszer minden abszurditása, például a következő párbeszédben:

– [...] Neveléssel elérni a kedvező tulajdonságok öröklését... helyes neveléssel, úgy értem...

– Hááát... – nyújtja el a szót Rudolf. – Tudja, én mikrobiológus vagyok, attól tartok, hogy az én alanya-im életét más törvények irányítják.

– Már hogyhogy más, hogyhogy más törvények? – fortyan föl a Fiatal. – Nekünk egy törvénye van az életünknek, a marxizmus-leninizmus!

– No, fogyasszanak, fogyasszanak! – A kis hölgy megijed, nehogy baj legyen.

– Persze, feltétlenül, kétség sem férhet hozzá – jelenti ki komolyan Rudolf. – Csak ezt az én mikrobá-im nem tudják.

– A mi korunkban ezt mindenkinek tudnia kell! – heveskedik tovább a fiú.

Ulickaja ugyanis mestere annak, hogyan kell keveset markolni, mégis sokat fogni. Egy újabb példa: amikor a főszereplő Majertől orvos kollégája a nevét tudakolja, ő először az eredeti, német névváltozattal felel, hogy aztán tüstént korrigálja az oroszosított variánusra: „– Igen, igen... Majer, Rudolf Johanni... Ivanovics... A maszk, a maszk... elmozdult... baleset...” – lám, így lehet egy orvosi vizsgálat egyetlen apró részleté-be belesúriteni a volgai németiség tragédiáját, és azt, mennyiféle maszk pontos viselésére kellett odafigyel-ni a negyvenes évek Szovjetuniójában. Ulickaja néhol pompásan parodizálja a katonai zsargont is, például így: „– Százados elvtárs! Jelentem, Anadurdijevát é-jel két órakor Razdolszokban mentő vitte el a vonatról. Két óra körül, hajtánnyal. Van hajtány, van. És ezek ott a kocsiban, az utasok, tartsuk benn őket? Hogy? Zárjam körül? Szervezem meg az őrzését? Világos! Vi-lágos. Értettem – a koci már félre van állítva. Igenis, még félrebb állítani.”

Ami pedig a filmszerűséget illeti, a szerző azt is tudja, hogy ebben a műfajban a hangoknak mennyire ki-emelt szerepe van. A leggyakoribb hangeffektus ebben a kisregényben – forgatókönyvben – a csörgés: a tele-fonoké, valamint az ajtócsengőké, garantálva azt, hogy az olvasó korosztálytól függetlenül megtapasztalhassa, mit takart a csengőfrász fogalma.

Mindent összevetve tehát nagyon is megérdemelte Ljudmila Ulickaja *Csak egy pestise*, hogy harminckét évvel megírása után előbányásszák. Ha azzal akarjuk nyugtatgatni magunkat, hogy a sok rossz mellett akár jó dolgok is következhetnek a k.vírus-járványból, akkor ennek a műnek ott a helye a bizonyítékok listáján.

■ ■ ■

Haklik Norbert (1976) író, kritikus. Legutóbbi kötete 2017-ben látott napvilágot *Tom Hanks a vizek felett* címmel. *Mona Lisa elrablása* című regénye a Kalligram gondozásában megjelenés előtt áll.

* <https://www.1749.hu/fuggo/essze/vovak-avagy-oroszország-metaforaja-adaptacioszovevényben.html>